

В'ячеслав Безрук

аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
НАДУ при Президентові України

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОНЦЕПЦІЙ ТА ПІДХОДІВ

В межах даної статті здійснено аналіз комунікативної компетентності як предмету наукового аналізу в контексті сучасних досліджень, систематизовано провідні концепції та підходи до її розуміння в межах різних наукових шкіл, конкретизовано її структурні елементи та параметри, запропоновано авторську дефініцію комунікативної компетентності як здібність встановлювати та підтримувати необхідні форми комунікативної взаємодії між людьми у процесі реалізації відповідних професійних функцій.

Ключові слова: компетентність, компетенції, компетентнісний підхід, тестування компетентності, стратегічні комунікації, людський потенціал, комунікативні навички, комунікативні здібності, комунікативні правила, професійна реалізація, професійний розвиток.

Viacheslav Bezruk

PhD student of Parliamentary and Political Management Chair of the
NAPA under the President of Ukraine

COMMUNICATIVE COMPETENCE IN THE CONTEXT OF MODERN RESEARCH CONCEPTS AND APPROACHES

General problem statement and its relation to the important scientific or practical tasks. *The communicative competence is one of the most important strategic levels of the professional competence. Its research within humanities still requires further theoretical investigations due to its problematic nature. Explanation of the essence and structural elements of the communicative competence as a scientific analysis subject needs the relevant systematization of research approaches and concepts within modern scholarly traditions.*

Definition of more specific general problem parts into which further research is required, which are considered in this Article. *Training of the third generation specialists implies compulsory possession of such skills as active and creative thinking, communicability, independence, mobility, willingness to receive lifetime study and be competitive. This is a precondition for implementation of the competence-based approach to specialists' training in various professional fields, thus resulting into the methodological need for an in-depth study of the communicative competence in the context of modern research approaches.*

Analysis of the latest research and publications where the given problem has been initially addressed, referred to by the Author. *The general methodological context of the communicative competence is represented by the West European science; in this Article we have analyzed the scientific works of Landscheer V., Short K., Trishyna S.V. The conducted analysis allowed us to determine the essence and characteristics of the communicative competence, as well as its methodological basis.*

The purpose of this Article (definition of tasks) *is to study the communicative competence as a scientific subject in the context of modern research approaches. Achievement of this purpose requires fulfillment of the relevant tasks, namely: to systematize the main concepts and approaches to understanding of the communicative competence in different scholarly traditions, and to make its structural elements and parameters more specific.*

Presentation of the main research material and full substantiation of the scientific results achieved. *The communicative competence is a characteristic which describes quality and efficiency of communication between people when performing the relevant social functions.*

In order to ensure the communication effectiveness, a person should adhere to certain system requirements that would secure his/her correspondence to the communication standards. This testifies to the fact that the communicative competence (which describes specific set of techniques that guarantee compliance with certain standards) is aimed at consolidating things deprived of the single meaningful synchronism. It means that a communicative person should be understood as the individual, whose activity complies with the clearly determined normative requirements according to the social and professional parameters.

The communicative competence strengthens status position in perception and assessment of objective reality, person's communicative authority and accumulates defense potential against any type of external influence; moreover, it ensures interaction between people, since it allows to identify in detail typical mistakes and interaction situations between people in the process of information exchange.

The communicative competence has more formalized nature of communication establishment, as distinguished from another type of the communicative competence that has less formalized and subjective communication moment.

It should be mentioned that the communicative competence of a person is a number of communicative techniques intended for use in the specific social group; otherwise, in case a person is integrated into another social group, the level of his/her communicative competence will be correlated to zero.

Results achieved and prospects for future research. *The conducted analysis of the communicative competence as a scientific subject allowed us to systematize the relevant concepts and approaches within different scholarly traditions, and*

to make its structural elements and parameters more specific. The concepts of «formalized communicative competence» and «communicative abilities» have been determined. It was proved that one of the preconditions of the individual communicative competence is adherence to certain rules and requirements of establishing the interpersonal discourse. The Author has provided his own definition of the communicative competence as an ability to establish and maintain the necessary forms of communicative interaction between people when performing professional functions.

Key words: competence, competence competentive approach, testing expertise, strategic communications, human resources, communication skills, communication rules, professional sales, professional development.

Вячеслав Безрук

Аспирант кафедри парламентаризма и политического менеджмента
НАГУ при Президенте Украины

КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ КОНЦЕПЦИЙ И ПОДХОДОВ

В рамках данной статьи осуществлен анализ коммуникативной компетентности как предмета научного анализа в контексте современных исследований, систематизированы ведущие концепции и подходы к ее пониманию в рамках различных научных школ, конкретизированы ее структурные элементы и параметры, предложена авторская дефиниция коммуникативной компетентности как способности устанавливать и поддерживать необходимые формы коммуникативного взаимодействия между людьми в процессе реализации соответствующих профессиональных функций.

Ключевые слова: компетентность, компетенции, компетентностный подход, тестирование компетентности, стратегические коммуникации, человеческий потенциал, коммуникативные навыки, коммуникативные способности, коммуникативные правила, профессиональная реализация, профессиональное развитие.

Постановка проблеми

Одним із найбільш стратегічно важливих рівнів професійної компетентності виступає комунікативна компетентність. Її дослідження в межах гуманітарної науки й досі залишається одним із найменш теоретично ідентифікованих проблемних питань. Розкриття сутності та структурних елементів комунікативної компетентності як предмету наукового аналізу потребує відповідної систематизації дослідницьких підходів та концепцій в межах сучасних наукових шкіл.

Підготовка фахівців третього покоління увиразнює крайню необхідність володіння такими рисами, як активність, креативність, вміння комунікувати з людьми, самостійність, мобільність, навчання протягом всього життя та конкурентоздатність. Це все ставить питання про запровадження компетентнісного підходу до підготовки фахівців у різних сферах професійної діяльності, що тим самим актуалізує методологічну потребу детального вивчення змісту комунікативної компетентності в контексті сучасних дослідницьких підходів.

Загальнометодологічний контекст комунікативної компетентності представлений в межах західноєвропейської науки, де під нею традиційно розуміється «здібність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, включаючи сукупність їх знань, вмінь, навичок, які забезпечують їм ефективне спілкування» [1, с. 117]. Розробляючи даний підхід до комунікативної компетентності, В. Лендшейер її функціональне призначення вбачав у «вмінні, змінювати глибину та коло спілкування, розуміти та бути зрозумілими завдяки спілкуванню» [1, с. 122]. Таку авторську логіку дослідження вчений базує на тому, що комунікативна компетентність не є «застиглою комунікативною умовою успішності», а є досвідом спілкування між людьми, який постійно розвивається, усвідомлюється та формується ними в

умовах безпосередньої взаємодії. Тобто йдеться про те, що комунікативна компетентність спрямована на формування комунікативного досвіду, а це, у свою чергу, через відповідні комунікативні акти забезпечує трансформацію відповідних комунікативних ситуацій у напрямку їх об'єктивації, адекватності розуміння та тлумачення. Це безпосередньо обумовлено тим, що «у процесі освоєння комунікативної сфери людина запозичує із культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді словесних та візуальних форм» [1, с. 130].

В межах даної традиції відомий дослідник К. Шорт під комунікативною компетентністю розуміє «володіння складними комунікативними навичками формування адекватних умінь в нових соціальних структурах, знання культурних норм та обмежень у спілкуванні, знань звичаїв, традицій, етикету у сфері спілкування, дотримання певних норм, орієнтацій в комунікативних засобах притаманних національному та ментальному вимірах в рамках даної професії» [2]. У такий спосіб комунікативна компетентність характеризує «узагальнену комунікативну властивість особистості» у відповідній професійній сфері, яка проявляється через реалізацію нею певних комунікативних здібностей, які дозволяють їй органічно імплементуватись у сферу комунікативної практики певної професійної групи. Відтак, на думку вченого, комунікативна компетентність, яка передбачає застосування відповідних комунікативних здібностей, дозволяє ідентифікувати певні форми таких здібностей, серед яких:

- здійснення соціально-психологічного прогнозу комунікативної ситуації, в якій має відбуватись спілкування;
- соціально-психологічне програмування процесу спілкування, спираючись на врахування особливостей комунікативної ситуації;

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Аналіз останніх досліджень і публікацій

- здійснення соціально-психологічного управління процесами спілкування в межах певної комунікативної ситуації [2].

Подібний контекст ідентифікації комунікативної компетентності також представлено у концепції С. В. Трішиної, яка вказала на те, що її реалізація безпосередньо пов'язана з «особливостями виконання людиною певних соціальних ролей», передбачаючи «адаптивність та свободу володіння вербальними та невербальними засобами спілкування» [3]. В даному відношенні розкривається регламентаційний характер комунікативної компетентності, яка «регулює систему ставлення людини до самої себе, природного та соціального миру» [3]. Виходячи із цього, комунікативна компетентність базується на «індивідуально-особистісних якостях людини, включаючи її соціально-культурний та історичний досвід спілкування між людьми» [3]. Саме тому методологічною основою комунікативної компетентності виступає «оцінка когнітивних ресурсів, які забезпечують адекватний аналіз та інтерпретацію ситуацій» [4].

Мета

Метою даної статті є дослідження сутності комунікативної компетентності як предмету наукового аналізу в контексті сучасних досліджень. Досягнення даної мети обумовлює вирішення відповідних завдань, а саме: систематизувати провідні концепції та підходи до розуміння комунікативної компетентності в межах різних наукових шкіл, конкретизувати її структурні елементи та параметри.

Представник Баденської школи комунікативістики Е. Кеймер комунікативну компетентність розглядає через її структурно-функціональні властивості. На його думку, комунікативна компетентність є «інтегральною якістю, яка синтезує в собі загальну культуру та її специфічні прояви в професійній діяльності» [4]. З огляду на це, комунікативна компетентність являє собою характеристику, яка описує якість та ефективність спілкування між людьми шляхом узгодження та поєднання різних соціальних та комунікативних ролей осіб. Відповідно до цього, однією із умов комунікативної компетентності особи виступає дотримання нею певних правил та вимог в процесі реалізації відповідних соціальних функцій. До таких правил вчений відносить наступне:

- не можна повідомляти думку, якщо вона до кінця не зрозуміла самій людині;
- правило «постійної готовності до розуміння» – забезпечує можливість подолання певних семантичних та особистісних бар'єрів, які перешкоджають повному та точному розумінню повідомлень;
- правило «конкретності» – вказує на необхідність уникнення невизначеності, двозначності, нечіткості висловів та слів в межах оперування вузькоспеціалізованими термінами;
- правило «контролю за невербальними сигналами» – вимагає здійснення контролю не лише за мовою та змістом повідомлень, а також і за формою супроводу мовлення (міміка, жести, інтонація, поза);
- правило «власної неправоти» – свідчить про можливість припущення неправильної суб'єктивної точки зору, що тим самим забезпечувало б плюральність певних комунікативних дій;

- правило «місця та часу» – гарантує своєчасність подачі відповідного повідомлення та ідентичність його контексту в межах певної конкретної ситуації, в якій воно презентується;
- правило «відкритості» – визначає готовність комунікаторів до перегляду своїх комунікативних ролей та перегляду точок зору, як власної, так і зовнішньої, за умови відкриття нових обставин;
- правило «активного та конструктивного слухання» – виступає стратегічною умовою налагодження ефективної комунікації;
- правило «зворотного зв'язку» – забезпечує досягнення взаєморозуміння між суб'єктами комунікативної взаємодії [4].

Подібна точка зору на комунікативну компетентність представлена в концепції Р. Н. Галиахметової, яка виходить із доцільності аналізу походження даного поняття. Відповідно до цього, комунікативна компетентність включає «дотримання системи вимог, які висуваються до людини в процесі спілкування: письмова мова, знання ораторських прийомів, вміння застосовувати індивідуальний підхід до співрозмовника» [5]. Такий контекст характеризує індивідуальний аспект реалізації здібностей окремої людини у процесі спілкування. Аби забезпечити відповідну результативність у процесі спілкування, людина має дотримуватись певних системних вимог, які б гарантували їй відповідність певним комунікативним стандартам. Це вказує на те, що комунікативна компетентність, характеризуючи конкретне поєднання прийомів, які гарантують особі відповідність певним вимогам, спрямована на забезпечення поєднання речей, позбавлених єдиної смислової синхронності. Тобто, комунікативно компетентна особа – це особа, діяльність якої за соціальними та фаховими параметрами відповідає чітко визначеним нормативним вимогам.

Цікавою в термінологічному відношенні є концепція розуміння комунікативної компетентності, запропонована Н. Л. Гончаровою, яка використовує поняття «компетентність людини у спілкуванні», розуміючи під нею «компетентність у міжособистісному сприйнятті, міжособистісній комунікації та міжособистісній взаємодії» [6]. Виходячи із цього, нею конкретизовано перцептивну сторону спілкування, яка характеризує комунікативну компетентність, включаючи володіння знаннями вміннями та здібностями. Налагодження міжособистісного спілкування, на думку вченого, має враховувати те, що міжособистісні стосунки, які виникають між людьми, завжди мінливі, і думки, якими вони обмінюються, завжди мають різне смислове значення. Це свідчить про стратегічне значення комунікативної компетентності в життєдіяльності людини, оскільки вона слугує усуненню відповідних комунікативних бар'єрів, які перешкоджають вільному руху та обміну інформацією, на підставі цього у неї з'являється можливість «змінити уявлення про світ, порушуючи певну смислову стабільність у традиційному сприйнятті його» [6]. З огляду на це, комунікативна компетентність дозволяє укріпити статусну позицію людини у сприйнятті й оцінці об'єктивної дійсності, посилити її комунікативний авторитет та набувати потенціал захисту від різних форм зовнішнього впливу.

На думку Р. Бейлса, комунікативна компетентність є одним із найбільш дієвих ресурсів «розгортання

Виклад основного матеріалу

психологічної активності людини», що дозволяє їй уникати впливу необ'єктивної інформації, використання лише власних формул визначення авторитетності відповідної інформації, а на основі цього набувати «власну культуру, логіку, стиль, мову та незрозумілість чужої мови, семантичного поля» [7]. Виходячи із цього, комунікативна компетентність слугує:

- залученню та утриманню уваги партнера по спілкуванню;
- використанню універсального механізму зворотного зв'язку з метою уточнення розуміння ситуації, слів, відчуттів та логіки співрозмовника;
- забезпеченню авторитетності інформації та її носія для співрозмовника [7].

З огляду на це, комунікативна компетентність забезпечує інтерактивну взаємодію між людьми, оскільки дозволяє деталізовано ідентифікувати різні типи помилки та ситуації взаємодії між людьми у процесі обміну інформацією. В результаті цього, вченим виокремлено відповідні форми взаємодії між людьми, які розкривають сутність комунікативної компетентності, серед яких: сфера постановки проблеми; сфера вирішення проблеми; перелік позитивних та негативних емоцій, які переживає людина в умовах обміну інформацією [7]. Саме ці форми виступають основним параметром характеристики реалізації комунікативної компетентності як засобу налагодження інтеракцій в умовах відповідної комунікативної ситуації.

В даному відношенні значний інтерес становить концепція Є. В. Харитонової, яка розробила структуру компонентів комунікативної компетентності, що включає відповідні вимоги, дотримання яких слугує налагодженню взаєморозуміння між суб'єктами в межах певної професійної групи. Такими компонентами виступають: володіння професійною лексикою; розвиток усної мови (чіткість та правильність мовлення); розвиток письмової мови; вміння дотримуватись етики та етикету спілкування; володіння комунікативними тактиками та стратегіями; знання особистісних особливостей та типових проблем людей, з якими треба буде спілкуватись; вміння аналізувати зовнішні сигнали (рух тіла, міміка, інтонації); здатність попередити конфлікт на початковому етапі (неконфліктогенність); асертивність (впевненість); володіння навиками активного слухання; володіння ораторським мистецтвом; акторські здібності; вміння організувати та вести переговори, інші ділові зустрічі; емпатія; вміння перейнятися інтересами іншої людини [8, с. 63].

Значна методологічна цінність у дослідженні комунікативної компетентності як предмету наукового аналізу належить концепції А. Г. Бермуса, який вказав на доцільність її ідентифікації у контексті розкриття понять комунікації та комунікативної компетентності. Під комунікацією він розумів «процес двостороннього обміну інформацією, який призводить до взаємного розуміння між людьми» [9]. Саме аспект «взаємного розуміння» розглядається ним як визначальний критерій факту комунікативної взаємодії, що стає можливою лише на основі застосування відповідних комунікативних навичок та здібностей. З огляду на це, комунікативна компетентність розглядається ним як «здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, з метою налагодження взаємного розуміння між партнерами щодо адекват-

ності розуміння відповідної ситуації, яка виступає предметом комунікації» [9]. У такий спосіб комунікативна компетентність слугує вирішенню відповідних соціальних проблем шляхом досягнення комунікативних цілей з найменшою витратою ресурсів міжособистісного спілкування.

Досліджуючи різні смислові конструкції комунікативної компетентності, Н. Ю. Хлизова вказала на доцільність чіткого розмежування понять комунікативної компетентності та комунікативної компетенції. Під останньою вона розуміє «комунікативну відповідність» певним вимогам налагодження комунікативного дискурсу в межах певної інституційної структури, тоді як комунікативна компетентність чітко відображає індивідуальний підхід до реалізації комунікативних здібностей персоналу відповідної організації. В даному відношенні комунікативна компетенція визначає комунікативний простір інституції, який залежить від об'єктивних умов та факторів, а комунікативна компетентність, характеризуючись високим рівнем суб'єктивної реалізації здібностей, піддається певним коригувальним практикам. Це також свідчить про те, що комунікативна компетенція містить більш формалізований характер налагодження комунікативних процесів, на відміну від комунікативної компетентності, якій притаманний менш формальний та суб'єктивний момент спілкування. Виходячи із цього, вченим конкретизовано поняття формалізованої комунікативної компетентності, розуміючи під ним «набір чітко визначених правил, які забезпечують корпоративне спілкування між людьми в межах конкретної фахової групи» [10, с. 236]. Йдеться про формалізацію корпоративного спілкування між людьми, враховуючи специфіку культурних особливостей різних соціальних груп, включених в даний процес. Це тим самим слугує спрощенню можливостей для реалізації людиною певної комунікативної компетентності в будь-яких ситуаційних умовах. При цьому також важливо враховувати і той факт, що комунікативна компетентність особи стосується володіння комунікативними прийомами, притаманними конкретній соціальній групі. В протилежному випадку, якщо особа буде інтегрована в чужу для неї соціальну групу, рівень її комунікативної компетентності корелюватиметься нулю.

✎ Таким чином, здійснений нами розгляд комунікативної компетентності як предмету наукового аналізу дозволив систематизувати відповідні концепції та підходи до її розуміння в межах різних дослідницьких шкіл, на підставі цього конкретизовано її структурні елементи та параметри, розкрито поняття формалізованої комунікативної компетентності та комунікативних здібностей, доведено, що однією із умов комунікативної компетентності особи виступає дотримання нею певних правил та вимог налагодження міжособистісного дискурсу, запропоновано авторську дефініцію комунікативної компетентності як здібності встановлювати та підтримувати необхідні форми комунікативної взаємодії між людьми у процесі реалізації відповідних професійних функцій.

Література.

1. Landshejer V. The wholistic competency profile: A model. Ottawa: Staffing Policy and Program Development Directorate, Public Service Commission of Canada. – 2014. – 489 p.

2. Competence: Inquiries into its Meaning and Acquisition in education Settings / ed. By Edmund C. Short. Lanham etc., University Press of America, 2014. Vol. – 789 p.

3. Тришина С. В. Информационная компетентность специалиста в системе дополнительного профессионального образования. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/index.htm>.

4. National Research Council. Commission on Physical Sciences, Mathematics, and Applications. Committee on Information Technology Literacy, Computer Science and Telecommunications Board. Being Fluent with Information Technology. Publication. (Washington, D. C.: National Academy Press, 1999). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nap.edu/catalog/6482.html>.

5. Галиахметова Р. Н. Теоретические аспекты компетентностно-профессионального становления личности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://info-alt.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=327:2011-09-05-09-31-20&catid=24:--info11&Itemid=22.

6. Гончарова Н.Л. Категории «компетентность» и «компетенция» в современной образовательной парадигме [Электронный ресурс] // Сборник научных трудов СевКавГУ. Серия «Гуманитарные науки». – 2007. – № 5. – Режим доступа: <http://www.ncstu.ru/>.

7. Бейлс Р. Методика стандартизированного наблюдения. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.miu.by/kaf_new/mpp/090.pdf.

8. Харитонова Е. В. Об определении понятий «компетентность» и «компетенция» / Е.В.Харитонова // Успехи современного естествознания. – 2010. – №3 – С. 60–74.

9. Бермус А. Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании [Электронный ресурс] // Интернет-журнал «Эйдос». – 2005. – 10 сентября. – Режим доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm>.

10. Хлызова Н. Ю. Интерпретация понятий «компетентность» и «компетенция»: к проблеме систематизации научной терминологии // Медиаобразование: от теории – к практике / Составитель И. В. Жилавская; – М.: 2012. – 489 с.